

การประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุข
ของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

The Application of Sāraṇīyadhamma for Improving The Quality
of Public Health Services In Pratu Pa Subdistrict Municipality
at Muang District of Lamphun Province

กตัญชลี อยู่ดี Katanchalee Yooddee

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lamphun Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Katanchalee.joong@gmail.com

Received 2024/06/03

Revised 2024/07/02

Accepted 2024/07/08

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 2) ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลประตูป่าที่มีต่อคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3) ศึกษาแนวทางเพิ่มคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยการประยุกต์หลักสาราณียธรรม การวิจัยแบบผสานวิธีจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 332 คน เครื่องมือ ได้แก่ แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับอยู่ที่ 0.946 การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบค่าที ค่าเอฟ สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2) ผลเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลประตูป่าที่มีต่อคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า จำแนกตาม เพศ พบว่า ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และจำแนกตาม อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ พบว่า แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

3) แนวทางเพิ่มคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยการประยุกต์หลักสาราณียธรรม พบว่า 1) เมตตาภาวกรรม การสร้างเจตนาที่

ดี 2) เมตตาวจีกรรม ให้คำแนะนำแก่ผู้รับบริการ 3) เมตตามโนกรรม ปราศจากดีไม่แอบแฝง
ผลตอบแทน 4) สาธารณโภคี ช่วยเหลือผู้รับบริการอย่างเสมอภาค 5) ศีลสามัญญตา การสร้าง
ระเบียบต่อการปฏิบัติ 6) ทิฏฐิสามัญญตา สร้างเป้าหมายร่วมกัน

คำสำคัญ : สาราณียธรรม, การบริการ, คุณภาพ, สาธารณสุข

Abstract

The objectives of this research study were 1.) to study the quality of public health services of Pratu Pa Subdistrict , 2.) to compare the opinions of people in the area of Pratu Pa Subdistrict Municipality regarding the quality of public health services of Pratu Pa Subdistrict , classified according to personal factors, and 3.) to propose guidelines for increasing the quality of public health services in Pratu Pa Subdistrict , by applying the principles of *Sāraṇīyadhamma*. Integrated methods research from a sample group of 332 people aged over 18 years old. The instrument was a questionnaire with a confidence value of 0.946 for the entire version. Data analysis Statistics used in data analysis included finding frequencies, percentages, means and standard deviations analyzed by t-test and F-test. In-depth interviews were conducted with 10 key informants

The research results found that:

1. The results of the analysis of data on the quality of public health services in Pratu Pa Subdistrict Municipality, Mueang District, Lamphun Province. Overall, it was at a high level.

2. Comparison of opinions of people in around Pratu Pa Subdistrict Municipality on the quality of public health services of Pratu Pa Subdistrict, it was found that people classified by gender were not different. Therefore, the research hypothesis was rejected. And people classified by age, education level, occupation, and income were found to be different. Therefore, the research hypothesis was accepted.

3. Guidelines for increasing the quality of public health services of Pratu Pa Subdistrict, by the application to the principles of *Sāraṇīyadhamma*, it was found that: (1) *Mettākāyakamma*, the creating good intentions. (2) *Mettāvacīkamma*. giving advice to service recipients. (3) *Mettāmanokamma*. that good wishes. Don't hide returns. (4) *Sādhāraṇabhogitā*. helping recipients of services equally. (5)

Sīlasāmaññatā. the creating regulations for practice common. (6) Dīṭṭhisāmaññatā. Create a common goal.

Keywords: Sāraṇīyadhamma, Service, Quality, Public Health.

บทนำ

ระบบการปกครองของทุกประเทศล้วนแต่มีวัตถุประสงค์ที่คล้ายกัน คือความต้องการที่จะให้ประเทศมีความมั่นคงและประชาชนในประเทศมีความสุข ซึ่งในอดีตการปกครองส่วนใหญ่จะมีลักษณะการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางของประเทศ ทำให้กิจกรรมที่รัฐจะต้องตอบสนองต่อประชาชนยังมีน้อย ต่อมาเมื่อประเทศมีการพัฒนามากขึ้น ภารกิจที่รัฐต้องรับผิดชอบก็มีเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ทำให้ศักยภาพของรัฐบาลที่จะบริหารประเทศเพียงองค์กรเดียวนั้นไม่อาจตอบสนองต่อการบริการและอำนาจการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง (โกวิทย์ พวงงาม. 2552 : 15)

การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการปกครองที่รัฐบาลกลางให้อำนาจไปสู่หน่วยงานการปกครองท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีอำนาจการปกครองร่วมกันทั้งหมด (ธานี รักษายศ. 2561) กำหนดให้มีการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนในทุกระดับ เพื่อการคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นหรือประโยชน์ของประเทศโดยส่วนรวมซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือเพื่อให้มีการจัดทำบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ มีการบริการอย่างทั่วถึงตรงกับความต้องการของประชาชนตามความเหมาะสมและความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่น (สุภิญญา สุนันตะ. 2561) ประเทศไทยมีภาครัฐที่ทันสมัยแต่ประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการยังอยู่ในระดับที่ค่อนข้างซับซ้อนและยังไม่ตอบโจทย์ประชาชนมากนักจากสถานการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งภาครัฐที่เป็นกลไกหลักกลไกหนึ่งมีหน้าที่และบทบาทสำคัญในการให้บริการประชาชนและการนำนโยบายสาธารณะ แผนการพัฒนาประเทศ และกฎหมายสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในการดูแลประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13. 2564-2566) เทศบาลตำบลประจวบเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในระดับหนึ่ง ด้วยจำนวนประชากรในพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นทุกปี ผลกระทบที่ตามมาคือปัญหาด้านสาธารณสุข เช่น ด้านสุขาภิบาลและอนามัยสิ่งแวดล้อม เช่น คุณภาพน้ำดื่ม การจัดการสิ่งปฏิกูลน้ำเสีย การจัดการขยะ ด้านงานป้องกันและควบคุมโรค เช่น การปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคและสื่อนำโรค เพื่อไม่ให้เกิดแพร่กระจายของเชื้อที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคโดยผ่านทางสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ด้านงานส่งเสริมสุขภาพ เช่น การใช้วัคซีน กล่าวคือ การให้ภูมิคุ้มกันโรคขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต้องได้รับและการให้ภูมิคุ้มกันโรคขั้นเสริม ได้แก่ กลุ่มชนอายุต่าง ๆ ตามความจำเป็นและโอกาสที่ต้องเสี่ยงต่อการเกิดโรค ได้แก่ การให้ภูมิคุ้มกันใช้หวัดใหญ่ การให้ภูมิคุ้มกันป้องกันการแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา (Covid-19) เป็นต้น ด้านการรักษาพยาบาล การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค การเฝ้าระวังทางโภชนาการ การตรวจสุขภาพประจำปี การตรวจเบื้องต้นเพื่อคัดกรองผู้ป่วยโรคเบาหวาน ความดันโลหิต และโรคอื่น

ๆ เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจะต้องได้รับการแก้ไขและจะต้องได้รับความร่วมมือทั้งสองฝ่ายระหว่างประชาชนและเทศบาล (แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา. พ.ศ. 2566-2570) งานสาธารณสุขมูลฐานจึงเป็นภารกิจสำคัญที่สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงระบบการดูแลสุขภาพในขั้นต้นของตนเองได้ และส่งเสริมให้ประชาชนหันมาให้ความสำคัญกับการใส่ใจดูแลสุขภาพของตนเอง มีความรู้ ความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้านการสาธารณสุขภายในชุมชนของตนเองได้ แม้ว่าปัจจุบันจะกำหนดให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการด้านสาธารณสุขเพิ่มมากขึ้น ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันและควบคุมโรค การรักษาฟื้นฟู และคุ้มครองผู้บริโภค ตลอดจนการลดและกำจัดปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชน แต่ในทางปฏิบัติการดำเนินงานในพื้นที่องค์กรปกครองท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่การปฏิบัติงานยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในแต่ละพื้นที่อาจจะมีความซ้ำซ้อน เกิดช่องว่างในการดำเนินการให้บริการที่ล่าช้า เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารที่ไม่หลากหลายหรือครอบคลุมอย่างทั่วถึงระหว่างหน่วยงานและประชาชนผู้รับบริการ การให้บริการประชาชนจึงเป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข. 2542: 19-20)

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้ศึกษาได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการบริการด้านสาธารณสุข จึงสนใจที่จะศึกษา เรื่อง “การประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาล ตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” โดยการนำเอาหลักสาราณียธรรม 6 ประกอบด้วย เมตตาการุณยธรรม เมตตาจิตกรรม เมตตาโมกขกรรม สาราณโภคี สีสสามัญญตา และทัญญีสสามัญญตา (พระธรรมปิฎก. ที.ปา. (ไทย) 11/317/257.) มาประยุกต์ใช้กับการให้บริการด้านสาธารณสุขในการพิจารณาเหตุผลต่อกระบวนการทำงาน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการเพิ่มคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขภายใต้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งผลของการศึกษาครั้งนี้จะใช้เป็นข้อมูลประกอบการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน เพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ให้เกิดความสำเร็จสูงสุดและสามารถแก้ไขปัญหา รวมถึงตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลประตูปาได้มากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาระดับคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
- 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลประตูปาที่มีต่อคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
- 3) เพื่อเสนอแนวทางเพิ่มคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยการประยุกต์ตามหลักสาราณียธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักสารานุกรมเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) กับกลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้คือ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 332 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มโดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร่ ยามานะ (Taro Yamane)

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำแนกเป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วย นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์ กลุ่มผู้บริหารเทศบาลตำบลประตูปา กลุ่มผู้บริหารกองสาธารณสุขเทศบาลตำบลประตูปา และผู้นำชุมชน รวมทั้งหมด 10 รูปหรือคน

เครื่องมือการวิจัย

1) แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักสารานุกรมเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ตามหลักสารานุกรม คือ 1) เมตตาทกกรรม 2) เมตตาวิจิตรกรรม 3) เมตตาโมกกรรม 4) สาธารณโภคี 5) สีสสามัญญตา ข้อ 6) ทิฏฐิสามัญญต ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับตัวแปรตามการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ใน 7 ด้าน คือ 1) มีความยิ้มแย้มแจ่มใส 2) มีการตอบสนองความต้องการ 3) ให้เกียรติยกย่องผู้รับบริการอยู่เสมอ ข้อ 4) การให้บริการด้วยความเต็มใจ 5) รักษาภาพพจน์ขององค์กร 6) มีความสุภาพอ่อนโยน 7) มีความกระตือรือร้นในการให้บริการ ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

1.1) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเสนอเพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน 5 ท่านโดยได้ค่า IOC (Item – Objective Congruence Index : IOC) ตั้งแต่ 0.8 ขึ้นไป หมายความว่าแบบสอบถามมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์

1.2) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลอง (Try Out) ในกลุ่มประชากรเขตพื้นที่เทศบาลตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัด

ลำพูน จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค(Cronbach) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.946

1.3) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบมีโครงสร้าง ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้ ครอบคลุมประเด็นคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขและสอดคล้องกับหลักสารานุกรม โดยมีขั้นตอนดังนี้ 2.1) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2.2) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึง รายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ 2.3) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ 2.4) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 10 รูปหรือคน เพื่อนำมาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาวิเคราะห์และประมวลผลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ (Statistical Software) เพื่อให้ผลการวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้องแม่นยำ และบรรลุตตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ซึ่งสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่, ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที ค่าเอฟ ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) และผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็น เรียบเรียงเฉพาะประเด็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท และทำการสังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

1. ระดับคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ระดับคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.03, S.D. = 0.08) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

(n=332)

คุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุข โดยภาพรวม	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. มีความยิ้มแย้มแจ่มใส	4.11	0.26	มาก
2. มีการตอบสนองความต้องการ	4.06	0.19	มาก
3. ให้เกียรติยกย่องผู้บริการอยู่เสมอ	4.13	0.20	มาก
4. ให้บริการด้วยความเต็มใจ	3.89	0.23	มาก
5. รักษาภาพพจน์ขององค์กร	4.10	0.16	มาก
6. มีความสุภาพอ่อนโยน	4.12	0.21	มาก
7. มีความกระตือรือร้นในการให้บริการ	3.82	0.20	มาก
ภาพรวม	4.03	0.08	มาก

และระดับคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยการประยุกต์ตามหลักสารานุกรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = 0.09) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

(n=332)

คุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุข โดยการประยุกต์ตามหลักสารานุกรม	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านเมตตากายกรรม	3.98	0.27	มาก
2. ด้านเมตตาวจีกรรม	4.09	0.23	มาก
3. ด้านเมตตามโนกรรม	3.92	0.19	มาก
4. ด้านสาธารณโภคี	4.01	0.23	มาก
5. ด้านศีลสามัญญตา	4.04	0.18	มาก
6. ด้านทวิญญูสามัญญตา	4.12	0.22	มาก
ภาพรวม	4.03	0.09	มาก

2. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลตามสมมติฐานที่ 1-5

สมมติฐาน	ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	ค่า t	ค่า F	Sig.	ผลการศึกษา	
						ยอมรับ	ปฏิเสธ
1.	เพศ	คุณภาพการให้บริการ ด้านสาธารณสุข	-0.500	-	0.618	-	✓
2.	อายุ	คุณภาพการให้บริการ ด้านสาธารณสุข	-	11.696	0.000*	✓	-
3.	ระดับการศึกษา	คุณภาพการให้บริการ ด้านสาธารณสุข	-	6.835	0.000*	✓	-
4.	อาชีพ	คุณภาพการให้บริการ ด้านสาธารณสุข	-	5.279	0.001*	✓	-
5.	รายได้	คุณภาพการให้บริการ ด้านสาธารณสุข	-	1.153	0.000*	✓	-

3. แนวทางเพิ่มคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ ด้านมีความยิ้มแย้มแจ่มใส ด้านมีการตอบสนองต่อความต้องการ ด้านให้เกียรติยกย่องผู้บริการเสมอ ด้านให้บริการด้วยความเต็มใจ ด้านรักษาภาพพจน์ขององค์กร ด้านมีความสุภาพอ่อนโยน และด้านมีความกระตือรือร้นในการให้บริการ โดยประยุกต์ตามหลักสารานุกรม 6 พบว่า 1) ด้านเมตตาทายกรรม การปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา มีเจตนาที่ดี ให้บริการด้วยความจริงใจ 2) ด้านเมตตาวิกรรม การปฏิบัติหน้าที่ในการให้บริการ ให้คำแนะนำที่ดีต่อผู้รับบริการ 3) ด้านเมตตาโมกรรม เป็นความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขอย่างแท้จริงไม่แอบแฝงหวังประโยชน์แก่ตน 4) ด้านสาธารณโภคี เจ้าหน้าที่ควรช่วยเหลือกับผู้รับบริการในทุกช่องทางเพื่อความสะดวกของผู้รับบริการ 5) ด้านศีลสามัญญตา การให้บริการด้านสาธารณสุขของเจ้าหน้าที่เทศบาลต้องมีความประพฤติสุจริต ถูกต้องตามระเบียบวินัย เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ให้บริการด้วยการมีข้อตกลงร่วมกับชุมชน 6) ด้านทิวฐิสามัญญตา การเชื่อมโยงความคิดเห็นทั้งที่แตกต่างกันให้เข้าใจถึงเป้าหมายที่มีร่วมกันในการให้บริการสาธารณสุขของเทศบาล เป็นการสร้างความร่วมมือในชุมชนเพื่อให้มีเป้าหมายเดียวกันคือ การสร้างประโยชน์สูงสุดให้กับผู้รับบริการ

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัยข้อที่ 1 ระดับคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = 0.08) สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุษกร คงพอม และคณะ. (2562) พบว่า ความพึงพอใจของประชาชน

ผู้รับบริการต่อคุณภาพการให้บริการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกันในส่วนของผลการให้บริการที่อยู่ในระดับมากเพราะสามารถวัดได้จากความพึงพอใจของประชาชนที่เข้ามารับบริการที่ได้รับบริการตอบสนองความต้องการได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิธิวัธ เหมปาน. (2545) พบว่า ความคาดหวังของผู้รับบริการต่อคุณภาพบริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จังหวัดตรัง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกันในส่วนของการคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการที่มีผลอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

อภิปรายผลการวิจัยข้อที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประชาชนที่มี อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ พบว่า แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริพร เจริญศรีวิริยะกุล. (2555) พบว่า คุณภาพการให้บริการโรงพยาบาลทั่วไปของรัฐบาลในเขตจังหวัดปทุมธานี เมื่อเปรียบเทียบโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประชาชนที่มี อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ พบว่า แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญญรัตน์ อินทร์พิทักษ์. (2555) พบว่า เมื่อเปรียบเทียบโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประชาชนที่มี รายได้ มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการการชำระภาษีตามหลักสังกัดหัวตุล ๔ ของเทศบาลตำบลลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกันในเชิงของผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขที่มีผลอยู่ในระดับมาก และจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประชาชนที่มี อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยเช่นเดียวกัน

อภิปรายผลการวิจัยข้อที่ 3 แนวทางการเพิ่มคุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลประตูปา อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน โดยการประยุกต์หลักสาราณียธรรม พบว่า ด้านเมตตาทายกรรม คือ การปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนาที่ดี ด้านเมตตาจริกรรม คือ การให้คำแนะนำที่ดีแก่ผู้รับบริการ ด้านเมตตาโมกกรรม คือ การมีความปรารถนาดีต่อกันโดยไม่แอบแฝงผลประโยชน์ ด้านสาธารณโภคี คือ การให้ความช่วยเหลืออย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ ด้านศีลสามัญญตา คือ การปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต มีวินัยต่อการทำงาน ด้านทิวฐิสามัญญตา คือ การยอมรับความเห็นต่าง มีเป้าหมายหาแนวทางร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโ (มีนุสรณ์). (2553) พบว่า เทศบาลตำบลปลายบาง ให้ความสำคัญต่อการบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสาราณียธรรม 6 ในเรื่องของการตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน เมื่อพิจารณาตามรายด้าน พบว่า มีการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรม 6 ด้านทิวฐิสามัญญตา อยู่ในระดับปานกลาง ด้านเมตตาทายกรรม ด้านเมตตาโมกกรรม ด้านเมตตาจริกรรม ด้านสาธารณโภคี และด้านศีลสามัญญตา อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ญฐา แยมสรพล. (2559) : 49-58 พบว่า การปรองดองตามหลักวิชาการนั้นมีรูปแบบและวิธีสร้างความปรองดองเป็น 2 ประเด็นหลัก

คือ การพูดคุยเจรจาและการกำหนดข้อตกลงร่วมกันในสังคมภายหลังจากการเจรจา ความปรองดอง นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะทำให้หน่วยงานเกิดความรักความสามัคคีต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำให้เป็นที่ระลึกถึงกันเป็นที่รักเป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ความกลมกลืนเข้าหากันเพื่อความไม่วิวาทเพื่อความสามัคคีและเอกภาพความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกันหลักการอยู่ร่วมกันได้แก่ เมตตาการุณยธรรม แสดงกิริยาอาการสุภาพ เมตตาวัจจกรรม การสั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี เมตตาเมตตากรรม มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน สีลสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตตั้งตามถูกต้องตามระเบียบวินัย ทิฐิสามัญญตา มีความเห็นชอบร่วมกันสาราณียธรรม 6 หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติตามจะสะท้อนให้เห็นถึงการแสดงออกซึ่งความรักความปรารถนาดีต่อกันทั้งทางกายวาจาด้วยความจริงใจขณะเดียวกันก็มีความรู้ความเข้าใจในการแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข้ออย่างถูกต้องเสมอกัน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการสังเคราะห์การวิจัยได้ว่า การประยุกต์หลักสาราณียธรรมมาใช้ในการสนับสนุนการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประจวบฯ กระบวนการ SHADE ซึ่งมีความหมายถึง ร่มเงา แสดงถึงการเป็นที่พึ่งพิงได้และให้ความสบายใจแก่ผู้รับบริการ ซึ่งหลักดังกล่าวประกอบด้วย

จริงใจ Sincere (S) เป็นจุดเริ่มของการปฏิบัติงานด้านการให้บริการสาธารณสุขแก่ประชาชนในการเข้าไปดูแลสุขภาพของคนในชุมชนจำเป็นจะต้องแสดงออกถึงความจริงใจก่อน โดยการปฏิบัติต่อผู้รับบริการอย่างจริงใจ พูดจาด้วยความนุ่มนวลมีเหตุมีผลข้อสัตย์ต่อคำพูด และการคิดอยากให้เห็นในชุมชนได้รับบริการเพื่อให้เกิดสุขภาพที่ดี

ให้เกียรติ Honor (H) การให้ความเคารพต่อผู้รับบริการด้วยการให้ความสำคัญและยอมรับในความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกันเพื่อการให้บริการอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน การใช้กิริยาวาจาสุภาพ รู้จักแสดงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว คำนึงถึงผู้อื่นอยู่เสมอ แสดงความเคารพอย่างเหมาะสม

ช่วยเหลือ Assistance (A) การสนับสนุนช่วยเหลือผู้รับบริการเป็นพื้นฐานสำคัญในการให้บริการที่มีคุณภาพ การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการผ่านการต้อนรับที่อบอุ่น ให้ความสนใจและกระตือรือร้นที่จะให้บริการ เอาใจใส่ พูดจาสุภาพไพเราะ พร้อมให้คำแนะนำและตอบคำถามอย่างเหมาะสม โดยเจ้าหน้าที่จะต้องรู้จักการเสียสละความคาดหวังตนเองเพื่อทำหน้าที่ให้บริการลดความต้องการของประชาชนในชุมชน

พัฒนาต่อเนื่อง Development (D) เจ้าหน้าที่จะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ความต้องการของประชาชนในชุมชนผ่านช่องทางต่าง ๆ การสอบถามพูดคุยจากคำตำหนิติเตียนและคำชมเชยต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงงานบริการให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือด้านสุขภาพ

ในชุมชน การปฏิบัติตามแบบแผนข้อตกลงในชุมชน และการกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการดำเนินงานด้านสุขภาพ

ปฏิบัติอย่างเสมอภาค Equality (E) หัวใจสำคัญของงานบริการคือการให้บริการอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าถึงการบริการด้านสุขภาพได้อย่างทั่วถึง และยังเป็นการสร้างมาตรฐานที่ดีในการให้บริการด้านสุขภาพในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสามัคคีได้จากการเคารพทุกคนอย่างเท่าเทียม เคารพข้อตกลงในชุมชน และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาสุขภาพในชุมชน

สรุป และข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1) เทศบาลควรสนับสนุนให้มีการอบรมบุคลากรของเทศบาลในการให้บริการเพื่อให้เข้าใจบทบาทหน้าที่และความสำคัญของการบริการเพื่อให้เกิดการให้บริการด้วยความเต็มใจที่ส่งผลต่อการมีประสิทธิภาพในการให้บริการที่มากยิ่งขึ้น

1.2) เทศบาลควรมีการสนับสนุนให้เกิดการประสานความร่วมมือกับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการบริการด้านสาธารณสุขต่อไป

1.3) เทศบาลควรมีการส่งเสริมให้เกิดมาตรฐานการให้บริการสาธารณสุขที่ชัดเจน เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรของเทศบาล

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1) เทศบาลควรมีการจัดการอบรมให้ความรู้เทคนิคและวิธีการในการให้บริการด้านสาธารณสุขเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.2) เทศบาลควรเปิดโอกาสให้กับประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ การให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลมากยิ่งขึ้น

2.3) เทศบาลควรจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรม และผลงานการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลโดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ และความรู้เกี่ยวกับงานด้านสาธารณสุข

2.4) เทศบาลควรมีการจัดทำข้อมูลเครือข่ายความร่วมมือด้านสาธารณสุขในชุมชนเพื่อให้เกิดการสนับสนุนการให้บริการด้านสาธารณสุข

2.5) เทศบาลควรมีการผลักดันนโยบายการให้บริการด้านสาธารณสุขเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพการให้บริการแก่คนในชุมชน

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

3.1) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาล ประตูป่า

3.2) ควรศึกษารูปแบบการเสริมสร้างการให้บริการด้านสาธารณสุขในเขตอำเภอเมือง ลำพูน จังหวัดลำพูน

3.3) ควรศึกษาหลักพุทธธรรมอื่นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในเสริมสร้างการให้บริการด้านสาธารณสุขของเทศบาลตำบลประตูป่าได้

References

โกวิทย์ พวงงาม. (2552). *มิติใหม่การปกครองท้องถิ่น : วิสัยทัศน์กระจายอำนาจ และการ บริหารงานท้องถิ่น พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน.*

ชำนาญ รัชชายุศ. (2561). “รูปแบบภาวะผู้นำกับการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐขององค์กรส่วนท้องถิ่น”. *ดุชนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยปทุมธานี.*

เทศบาลตำบลประตูป่า. (2566-2570). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา. แผนพัฒนาท้องถิ่น.*

ณฐาน แยมสรวล. (2549). “การประยุกต์หลักสารณียธรรมเพื่อเสริมสร้างความปรองดองในการปฏิบัติงานวิชาชีพพยาบาลในโรงพยาบาลบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน).*

- ชัยฤกษ์ อินทร์พิทักษ์. (2555). “คุณภาพการให้บริการรับชำระภาษีตามหลักสังกัด 4 ของเทศบาลตำบลลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิริวัธ เหล็กปาน. (2545). “ความคาดหวังของผู้รับบริการต่อคุณภาพบริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจังหวัดตรัง”. *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพ*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาลัทยักษิน.
- บุษกร คงผอม และวิวัฒน์ชัย อุตถากร. (2562). *ความพึงพอใจของประชาชนผู้รับบริการต่อคุณภาพการให้บริการของศูนย์บริการสาธารณสุข 50 บึงกุ่ม สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร : นิพนธ์ต้นฉบับวิชาการและวารสารเวชศาสตร์เขตเมือง*. Vol. 63 No. 5 September - October 2019.
- ปิยวรรณ หอมจันทร์. (2555). “คุณภาพการให้บริการโดยประยุกต์ใช้หลักสังกัด 4 ของข้าราชการตำรวจทางหลวง”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13. (2566-2570.) *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง*.
- พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโธ (มีนุสรณ์). (2553). “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสารณียธรรม 6 : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิริพร เจริญศรีวิริยะกุล. (2554). “คุณภาพการให้บริการโรงพยาบาลทั่วไปของรัฐบาลในเขตจังหวัดปทุมธานี”. *การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี : ปทุมธานี.
- สุภัชญา สุนันต๊ะ. (2561). “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับบทบาทการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน”. *วารสารกฎหมายสุขภาพและสาธารณสุข*. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน).
- สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข. (2542). *คู่มือเจ้าหน้าที่ในการดำเนินงานเกี่ยวกับอาสาสมัครสาธารณสุข*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ร.ส.พ.